

BERTRAND RUSSELL'İN FELSEFE ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fikri GÜL*

20. yüzyıl düşünce dünyasının en ünlü filozoflarından birisi olarak karşımıza çıkan Bertrand Russell (1872-1970), gerek eserlerinin sayısı, gerek ele alıp incelediği konular (matematik felsefesi, bilgi teorisi, tarih felsefesi, ahlâk, din, politika, sosyoloji, psikoloji, eğitim vb.) ve gerekse görüşlerine etki ettiği filozofların çokluğu bakımından şüphesiz ki, oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu yoğun etkileşimden dolayıdır ki, onun yaşadığı döneme “Russell Çağı” adı bile verilmiştir. Böyle çok yönlü ve etki alanı oldukça geniş olan bir filozofun felsefeyle ilgili düşüncelerinin de, ele alınıp irdelenmesi gereken önemli bir konu olduğunu düşünüyoruz.

Russell, felsefe kavramı üzerinde dururken öncelikle bu kavramın ortaya konulup tanımlanmasında önemli güçlüklerin oluşabileceğine dikkati çekmektedir. Ona göre, birçok filozofta olduğu gibi, felsefe kavramı üzerinde de ortak bir tanımın verilmesi söz konusu değildir. Öyle ki, felsefe üzerinde yorum yapan ya da onu anlamaya çalışan iki filozof arasında bile ortak bir felsefe tanımından söz edilemez. Bu nedenle herkesin kendine özgü bir felsefe tanımı ve anlayışı sözkonusudur¹. Burada şöyle bir soru sorulabilir. Filozofların üzerinde durdukları problemler (bilgi problemi, ahlâk, estetik, mantık, fizik vs.) genellikle birbirine çok benzemesine rağmen, neden birçok filozof, aynı problem hakkında aynı soruya farklı cevaplar vermektedirler? Nihat Keklik, bu konuda şunları söylemektedir: “Aynı şey, birbirinden farklı karakterler ve mesleklerdeki insanlar üzerinde farklı izlenimler bırakmaktadır... Filozoflar da kendi zihin ve karakter yapılarına uygun birer tarif ortaya koymuşlardır. Tariflerin birbirinden farklı olmasının sebebi işte bundan dolayıdır”². Bu bağlamda Russell, filozofların birbirinden farklı felsefe tanımları ortaya koymalarını, onların kendi zihni tutum ve farklı izlenimlere sahip oluşlarına bağlamaktadır. Bu konuya açıklık getirmek isteyen Russell, yukarıdaki ifadeleri destekleyen bir örnek üzerinde durarak şunları söylemektedir: “Varsayalım ki, Alp Dağlarına gezintiye çıkan iki kişiden biri sanatkar, diğeri de itisatçıdır. Her iki kişi de aynı manzaraya değişik açılardan bakacaktır; sanatkar, bu manzarayı izlerken, şelalenin güzelliği üzerinde duracaktır; ekonomist ise, şelalelerden enerji elde etmenin çarelerini dü-

* A. Ü. D. T. C. F. Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Bertrand Russell; *Dünya Görüşüm* (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, 1977 s. 5

² Nihat Keklik; *Felsefenin İlkeleri*, İstanbul, 1987 s. 16

şünecektir"³. Buradan da anlaşılacağı gibi, her filozof kendi bakış açısından, kendi zihni tutumundan ve izlenimlerinden hareketle bir felsefe tanımı ortaya koyacaktır. Her filozofunda kendine özgü zihni tutum ve alışkanlıkları olduğuna göre, birbirinden farklı birçok felsefe tanımının ortaya çıkması da bu bağlamda ele alınmalıdır.

Bu irdelemelerden sonra Russell, felsefeyi, "üzerlerinde henüz belirli bir bilginin var olmadığı konularda kurgular yapmak"⁴ şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre felsefe, bizim bilmediklerimizin tamamını oluşturur⁵. Felsefe, bizi hep dikkatli, tedbirli ve eleştirel davranmaya, üzerinde düşündüğümüz konuda öğrenebileceğimiz şeyi öğrenmeye yöneltir⁶. Diğer taraftan da felsefe, bizi alçak gönüllü olmaya davet eder ve bilgi sandığımız şeylerin her zaman öyle olmadığını bize düşündürür⁷.

Russell, felsefe kavramı üzerinde dururken çok önemli olarak gördüğü bazı noktalara değinir. O, felsefenin kavram olarak içerisinde şüpheciliği bulundurduğunu ve dolayısıyla felsefenin tanımı yapılırken şüpheciliğin özellikle dikkate alınmasının zorunluluğundan söz eder. Bu bağlamda Russell, düşünce yapısı gereği her şeyden şüphe etmenin gerekliliğini ön plana çıkarır⁸. Bu açıklamaya paralel olarak Russell, şüphecilik ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder: "... Ben hiçbir şeyden emin olmamak gerektiği düşüncesindeyim. Eminseniz, aldandığınızdan da emin olabilirsiniz, hiçbir şey emin olmaya değmez çünkü. İnsan inandığı şeyler içinde her zaman biraz kuşkuya da yer bırakmalıdır ve bu kuşkuya rağmen yine de enerjiyle hareket edebilmelidir"⁹. Buradan da anlaşılacağı gibi, açık ve seçik bilgiye ulaşabilmede Russell'in hareket noktasının merkezini şüphe oluşturmaktadır. Russell bu ifadeleriyle, günlük yaşamda da olasılıklara göre davranmak gerektiğine işaret etmektedir¹⁰. O halde Russell, düşünce yapısı gereği her şeyden şüphe etmeyi gerekli görmekte ve doğruluğu araştırmada şüpheciliğin (septisizmin) faydasına inandığını dile getirmektedir. Fakat buradan, Russell'in şüpheciliğinin septisizm ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olan Elis'li Pyrrhon (365-275)'un şüpheciliği gibi kahramanca bir şüphecilik olduğu anlaşılmalıdır¹¹. Pyrrhon'a göre, "her sav için birbirinin karşıtı olan ve güççe birbirine eşit bulunan iki kanıt ileri sürülebilir; bundan dolayı da hiçbir şey için belli bir şey diyemeyiz; yapacak şey: Her türlü yarıdan kaçınmadır"¹². Bir başka deyişle, hükmü askıda bırakmak ve hiçbir hüküm ifadesi kullanmamak gerekir. Ayrıca Pyrrhon'a göre, gerek duyular ve gerekse akıl olsun, bi-

³ Bertrand Russell; *The ABC of Relativity*, London, 1958 s. 17

⁴ Russell; *Dünya Görüşüm*, s. 5

⁵ A. g. e., s. 5

⁶ A. g. e., s. 6

⁷ A. g. e., s. 6

⁸ A. g. e., s. 6

⁹ A. g. e., s. 12-13

¹⁰ A. g. e., s. 13

¹¹ A. Adnan Adıvar; "Bertrand Russell'a ve Felsefesine Kısa Bir Bakış", (Bertrand Russell'in *Felsefe Mesajları* adlı eserinin çevirisi içinde), İstanbul, 1963 s. 24

¹² Macit Gökberk; *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1990, s. 95-96

ze nesnelere oldukları gibi değil, göründükleri gibi gösterirler. Pyrrhon bağlamında şüphecilik, “insana gerçek varlığın bilgisinin olamayacağını göstermekle, bu çeşit bilgiyi anlamsız bir şey haline getirir”¹³. Russell, şüpheciliği bir ekol haline getiren ve Pyrrhon türü bir şüphe yöntemi izleyen filozoflara karşıdır. Ona göre, böyle bir şüphe yöntemi ile herhangi bir doğruluk ölçütüne varılamayacağı gibi, hiçbir kazanımda elde edilemez. Çünkü, bu türden bir şüphe yöntemi izleyenlere göre, herhangi bir tasavvurun doğru mu ya da yanlış mı olduğunu, yani bu tasavvurun var olan bir şeyle mi yoksa var olmayan bir şeyle mi ilişkili olduğunu bize güvenle gösterecek ya da tanıtacak herhangi bir doğruluk ölçütünden söz edilemez. Bu bağlamda şunu açıkça söyleyebiliriz ki, her şeyden şüphe eder, dolayısıyla varsayımımızdan da şüphe eder ve bunu yöntem haline getirirsek bu doğru olmaz.

Felsefede şüpheciliği ön plana çıkaran ve ona önemli bir yer veren Russell, şüpheciliği üç noktada toplar: Bunlardan ilkinin Russell şu şekilde ifade eder: Eğer uzmanlar bir fikir üzerinde birleşmişlerse bu fikrin karşıtı olan fikirler kesinlikle doğru sayılamaz. İkincisi; eğer uzmanlar herhangi bir konu hakkında tamamen bir fikir birliği sağlayamazlarsa, uzman olmayan bir kimse tarafından o konu üzerinde kesinlik ifade eden bir fikir edinmek olanaksızdır. Üçüncüsü; eğer uzmanların hepsi bir konuda olumlu ve kesin bir karar vermek için yeterli kanıtlar bulunmadığını ifade ederlerse, sıradan herhangi bir kişinin bu konuda bir hüküm vermesi oldukça sakıncalıdır. Böyle bir kişi bu davranışlardan kesinlikle kaçınmalıdır¹⁴. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki Russell, hareket noktası olarak hep temkinli davranmayı, olayların sonuçlarını iyi belirlemek için şüpheyle işe başlamayı uygun görmektedir. Yine, onun şüpheciliğinin septisizm ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan Pyrrhon türü bir şüphecilik olmadığı, doğru sonuçlara ulaşmamızda işimize yarayacak olan bir yöntemsel şüphe (Descartes türü bir şüphecilik) olduğunu söyleyebiliriz.

Russell’ın yaptığı belirlemelerden hareketle onun Descartes (1596-1650) türü bir şüpheciliği benimsediğini söylemiştik. Descartes, “bütün bildiklerinin veya bildiğini zannettiklerinin kendisine duyular ve gelenek yoluyla geldiğini ve duyuların aldatıcı olduğunu görerek her şeyden şüphe etmeye başlıyor”¹⁵. Descartes’ta ki şüphe, matematikte bulduğumuz kesin bilgi gibi apaçık olan bir doğruya ulaşınca kadar ileri götürülecektir. Bu en son sınıra ulaşınca kadar da bütün bilgiler birer birer gözden geçirilip dışarıda bırakılacaklardır. Ancak buradaki şüphe, septiklerde olduğu gibi, bilginin olabileceğinden ve doğru bilgiye varılabileceğinden ilkece şüphe etmek değildir. Yani Descartes, asla şüphe etmek için şüphe etmemektedir. Descartes’ın şüphesi, yöntemsel şüphe-dir. Doğru bilgiye ulaşmada kullanılan bir araçtır, bir yoldur¹⁶. Descartes, doğruluğunu

¹³ A. g. e., s. 96

¹⁴ Adivar, a. g. e., s. 34

¹⁵ Alfred Weber; *Felsefe Tarihi* (Çev. H. Vehbi Eralp), İstanbul, 1991, s. 215

¹⁶ Gökberk; a. g. e., s. 262

apaçık olarak bilmediği hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemekte, yani aceleyle bir yargıya varmaktan ve önyargılara saplanmaktan dikkatle kaçınmakta ve vardığı yargılarda, ancak kendilerinden şüphe edilemeyecek derecede açık ve seçik olarak kavradığı şeylere yer vermekteydi¹⁷. Bu yönüyle bakıldığında Descartes'ın şüphecililiği, kendisinden şüphe edilemeyecek şeylerin kavranılması ile sonlanacaktır. Yani Descartes, şüpheyi, apaçık bilgiye ulaşmada bir araç olarak kullanmaktadır.

Russell, felsefeyle ilgili düşüncelerini ifade ederken, felsefenin önemli bir yönüne daha dikkati çekmektedir. Ona göre felsefe, inançlarımızı bize üstünlük sırasına göre göstermesi bakımından oldukça önemlidir¹⁸. Russell, bu bağlamda felsefenin, en çok güvendiğimiz inançlarımızdan başlayarak bu inançlardan her birini ilgisiz birtakım ek-lentilerden olanaklar ölçüsünde kurtararak ve sadeleştirerek bize sunması gerektiği düşüncesindedir¹⁹. Ayrıca, bunların son olarak ortaya konuluş biçimlerinde, içgüdüsel inançlarımızın birbiriyle çatışmayıp uyumlu bir bütün oluşturması için büyük çaba sarfetmelidir²⁰. Russell burada, felsefenin insanlara sunduğu olanaklardan söz ederek, felsefenin bu anlamda insanlara güven duyabilecekleri inançlar bütünü oluşturabilecek bir bilgi türü olduğuna dikkat çekmektedir.

Felsefenin insan hayatında kendisine özgü iki yönlü bir yeri vardır. Felsefe, " bir yandan herkesi, hiç olmazsa düşünce yoluyla varlığın derinliklerine inmeye çalışan, bilinçli, bilgili ve uyanık bir hayata erişmek isteyen herkesi ilgilendirir. Bu nedenle Batı dünyasında sayısız insanlar tarafından felsefeye karşı duyulan içten bir ilgi, çok kez büyük bir saygı vardır... Öte yandan felsefe, asla herkesin işi değildir; ancak dünya-görüşü ile hayat-görüşü herkesin işi olabilir... Fakat felsefe, dünya-görüşünün aynı değildir...Felsefe, dünya karşısında alınan belli bir tavrın, derinleşen bir varlık bilincinin kavramlara ve düşüncelere bürünen düşünsel ilişkilerin bir ifadesidir"²¹.

Russell da felsefeyi, dünya karşısında alınan ve gittikçe derinleşen bir tavrın ifadesi olarak ele almaktadır. Ona göre, modern insan yalnızlığını bilim ve felsefe ile giderebilir ve zihnini ölümsüz şeyler üzerine toplayabilir²².

Russell'ın felsefesi, esas olarak bilime dayanan bir felsefe olduğundan realist bir felsefe, diğer taraftan bilimin olaylarda kabul ettiği çokluğu da kabul ettiği için, plüralist (çokçu) bir felsefedir²³. Bu bağlamda Russell'ın realite anlayışının, herhangi bir monizm tipine karşı bir anlayış olduğu söylenebilir²⁴.

Russell'ın felsefesi, başlangıçta matematik ilkelere dayanarak, matematik ve

¹⁷ Descartes; *Metot Üzerine Konuşma* (Çev. K. Sahir Sel), İstanbul, 1984 s. 21

¹⁸ Bertrand Russell; *Felsefe Sorunları* (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), İstanbul, 1980 s. 27

¹⁹ A. g. e., s. 27

²⁰ A. g. e., s. 27

²¹ Heinz Heimsoeth; *Felsefenin Temel Disiplinleri* (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), İstanbul, 1986 s. 12-13

²² Frederick Mayer; *Yirminci Asırda Felsefe* (Çev. Vahap Mutal), İstanbul, 1992 s. 39-41

²³ Adıvar; a. g. e., s. 30-31

²⁴ Mayer; a. g. e., s. 40

mantık yöntemlerini kullanarak başlamış olmakla beraber, sonraları özellikle Einstein(1879-1955)'in görecelik teorisinin ve quantum teorisinin keşfi üzerine de daha ziyade fizikomatematikle sıkı sıkıya ilişkiye girmiştir. O, eski materyalistlerden, yani maddeyi katı ve töz mahiyetinde görenlerden bütünüyle ayrılmıştır. Onun için madde, en son keşiflerden ve en son matematik formüllerden çıkan sonuçlara göre, bir dalgalar sisteminden ibarettir. Russell, bu anlamda tabiatta bir süreklilik değil, bir süreksizlik olduğunu kabul etmektedir²⁵.

Russell, felsefe ile ilgili düşüncelerini ifade ederken bazı belirlemelerde bulunur. Ona göre, zamanındaki felsefe üç büyük kısımdan oluşmuştur. Bunlardan birincisi: "Klasik Felsefe", ikincisi : "Evrimci Felsefe", üçüncüsü de : Yeni Realizm adı altında doğan ve felsefenin ruhuyla uyumuş olan "Mantıki Atomizm"dır²⁶. Russell, klasik felsefe adı altında Descartes'tan başlayan akılcı (rasyonalist) ve idealist felsefeleri yani tecrübeci (ampirist) felsefenin karşıtı olan felsefeleri toplar ve bu felsefelerin Almanya, İngiltere, Fransa ve Amerika üniversitelerinde konumlarını korumakla beraber çökmeye başlayan bir gücü temsil ettiklerini söylemektedir. Russell'a göre, böyle bir felsefi düşünceye sahip olanlar, felsefe dışındaki bilgilerini bilimden daha çok edebiyattan almışlardır ve mantıklarını, felsefelerini kurarken bilime her zaman uzak kalmışlardır. Russell, Descartes'la başlayan bu yeni felsefede belirli bir şekilde Aristoteles (384-322) mantığının kabul edildiğini belirtmektedir. Bu felsefenin mantığında, evrenin yapısı ve niteliği hakkındaki birçok düşünce arasında, biri diğerini engelleme ve yadsıma yöntemi seçilerek yapıcı bir mantık yolu izleniyordu. Halbuki Russell, mantığın daha çok analitik olduğunu dolayısıyla da analitik bir mantıkla bir metafizik binasının kurulmasının olanaklı olamayacağı görüşündedir²⁷.

Russell, evrimci felsefe adı altında ele aldığı bir diğer felsefe anlayışında da, Darwin (1809-1882)'in evrim teorisinin, bazen Spencer (1820-1903)'in yaptığı gibi pek dar ve bazen de William James (1842-1910) ve Henri Bergson (1859-1941)'un yaptığı gibi daha cesaretlı ve daha geniş bir genellemesini görür ve bu felsefeden oldukça hafif ifadelerle adeta önem vermez bir şekilde söz eder. Russell, bu felsefe içerisinde Bergson'la ilgili önemli görüşler dile getirmektedir²⁸.

Üçüncü olarak ele aldığı ve ayırdığı felsefe anlayışına kendi felsefesini dahil eden Russell, her şeyden önce bütün felsefenin esasını mantığın oluşturduğunu söylemektedir. Ona göre, nasıl ki matematik, fiziğin yöntem ve aracı ise, mantıkta, felsefenin yöntem ve aracıdır. Russell, her zaman karşı çıktığı Aristoteles mantığını burada bir kez daha eleştirmektedir²⁹. Russell, kendi felsefesini dahil ettiği ve felsefesinin de aslını oluş-

²⁵ Adıvar; a. g. e., s. 26-27

²⁶ Bertrand Russell; *Felsefede İlimi Metod* (Çev. Hamdi Akverdi), İstanbul, 1940 s. 1-2

²⁷ A. g. e., s. 2-9

²⁸ A. g. e., s. 9-15

²⁹ Adıvar; a. g. e., s. 15

turan mantığın bölümlerine kısaca değinir. Ona göre, mantık iki bölümden oluşur: Birinci bölüm, önermelerin ne olduğunu ve ne gibi şekiller alabileceğini inceler: Atomik, moleküler ve tümel önermelerin farklı çeşitlerini sayar. İkinci bölüm ise, belirli şekillerdeki önermelerin doğruluğunu gösteren yüksek derecedeki genel önermelerden söz eder³⁰.

Russell, mantık anlayışı çerçevesinde “mantıksal atomculuk” kavramından da söz ederek şunları söyler: “Ele aldığımız herhangi bir konunun özüne varmak için, tutulacak yol çözümlemedir. Her şeyi çözümlenmeye çözümlenmeye, öyle bir yere gelirsiniz ki, orada artık çözümlenemez şeyler çıkar karşınıza. İşte, bunlar mantıksal atomlardır. Bunlara, nesnelere meydana getiren idealler (kalıplar) diyebiliriz”³¹.

Genel hatlarıyla Russell’in felsefe anlayışını ve bu anlayışın temelini oluşturan önemli noktaları ele almaya çalıştık. Şimdi de, Russell’in felsefede olması gerekir dediği bazı önemli nitelikleri kısaca ele alarak felsefedeki yöntem konusuna değinmeye çalışalım.

Russell, felsefe ile ilgili bazı belirlemelerde bulunur. Ona göre felsefe, geçmişten başlayarak süregeldiği şekliyle, bilgi alanlarından en çok bilgi üreten, yeni bir şeyler ortaya koyan bir alan olmakla beraber, bunları sonuçlandırma bakımından da en az sonuç elde eden ve en az sonuca giden bir bilgi alanıdır. Russell bu bağlamda şunları söyler: Thales (yaklaşık olarak 625-545), her şeyin aşlının su olduğuna ilişkin düşüncelerini ortaya koyduğu andan itibaren, eşyanın tabiatı hakkında her türlü olumlu hükümleri vermeye hazır filozoflar, diğer taraftan da bu anlamda her türlü olumsuz hükümleri ortaya koyan filozofların varlığı söz konusudur ve bu durumda da yukarıda belirttiğimiz gibi, felsefi bilgilerin sonuçlandırılmaması durumu ortaya çıkıyor ki, bu da felsefenin en çok bilgi üreten bir alan olmasına rağmen, bu bilgilerden sonuç alma noktasında yararlanamadığını göstermektedir³².

Russell’in felsefede önemli olarak gördüğü niteliklerin başında eleştiri gelir. Ona göre, felsefeyi bilimden ayrı bir irdeleme alanı yapan şey de eleştiridir. Felsefe, hem bilimde hem de günlük yaşamda kullanılan ilkeleri eleştirel bir şekilde ele alarak inceler. Ele almış olduğu bu ilkelerde bulunabilecek tutarsızlıkları araştırıp ortaya koyar; onları ancak eleştirel bir araştırma sonucunda çürütecek bir sebep bulunamadığında kabul eder. Yani, felsefi yaklaşımda eleştiri son derece önemlidir. Russell’a göre, felsefenin eleştirel yönü, sürekli bir şüphelilik olarak algılanmamalıdır. Böyle bir algılamaya bizi yanlışlığa sürükleyebilir. Şüphelinin tavrını sergileyerek her türlü bilginin dışında kendimizi tutarsak bu da yanlıştır. Bir sınırlama koymak durumundayız. Şöyle söylemek daha doğru olur: “Felsefenin kullandığı bilgi eleştirisinin, yıkıcı türden olmaması gerekir”³³.

³⁰ A. g. e., s. 20-21

³¹ Bertrand Russell; *Dünyamızın Sorunları* (Çev. S. Eyuboğlu & V. Günyol), İstanbul, 1962, s. 37-38

³² Russell; *Felsefede İlmî Metod*, s. 1.

³³ Russell; *Felsefe Sorunları*, s. 100

Russell'a göre, eleştirinin de önemli bazı nitelikleri olmalıdır. Russell'ın, felsefede olmasını istediği eleştiriyi yukarıda belirtmeye çalışmıştık. Bu belirlemeye uygun olarak Russell, felsefede olmasını istediği eleştiriyi şöyle açıklar: "Sebepler yokken atmaya karar veren değil, her görünen bilgi parçası üzerinde değerine göre düşünen ve bu düşünme sona erdiğinde yine de bilgi olarak kalabilmiş olanı alıkoyan eleştiridir"³⁴. Russell'a göre, insanî varlıklar yanılabilir olduklarına göre, bir yanlışlama payının kalacağı kabul edilmelidir. Felsefe ise, bu noktada çaba gösterir. Bundan öteye gidemez³⁵. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki, eleştiri, Russell felsefesi için son derece önemlidir. Eleştiriyi bir ilerleme olarak kabul eden Russell'ın, eleştirinin sınırlarını ve niteliğini de ne şekilde belirlediğine değinmiştik. Görünen o ki, eleştirel bir anlayışla felsefe yapmayan ve eleştirinin içeriğini özümsemeyenlerin Russell'a göre, felsefe yapmaları olanaklı değildir. Çünkü eleştiri, felsefenin özüdür.

Russell'a göre, felsefenin taşınması gereken bir diğer önemli nitelikte, her türlü önyargıdan uzak olmasıdır. Felsefe de, bütün diğer öğrenimlerde olduğu gibi ilk olarak bilgiyi amaç edinir. Felsefenin ulaşmak istediği bilgi, her türlü önyargıdan uzak, bilimlerin yapısına birlik getiren birtakım önyargılarımız ve kanılarımız da varsa bunlara eleştirel bir boyut kazandırarak bunun sonucunda elde ettiğimiz bir bilgi olmalı ve felsefe de böyle bir bilgiyi amaç edinmelidir. Russell, bu cümleden olmak üzere felsefeyle ilgili eleştirisini dile getirerek, felsefenin kendi sorunlarına kesin yanıtlar sağlama girişiminde çok büyük ölçüde başarı sağlayamadığı inancındadır³⁶.

Felsefenin taşınması gereken niteliklerden birisi de (yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi), şüpheciliktir. Ona göre, felsefede dikkatli davranmak, her şeyi düşünerek ve tartarak söylemek oldukça önemlidir. Bu da, şüphe sayesinde mümkündür. Russell, hiçbir şeyden emin olmamak gerektiği düşüncesindedir. Ona göre, insanın içinde her zaman biraz şüphe bulunmalıdır. Felsefenin de, bu şüpheciliğin izlerini taşınması gerekir³⁷. Şüpheciliğin önemine değinen Russell, felsefedeki şüpheciliği de vazgeçilemez bir yöntem olarak görmektedir. Russell için felsefe yapabilmek, özel bir disiplin, özel bir uğraşı gerektirir. Şimdi ise, böyle özel bir yere sahip olan felsefenin yöntem olarak neleri ilke edinmesi gerektiği üzerinde duralım.

Russell'a göre felsefe, başka bilimlere kullanarak bilimsel bir nitelik kazanamaz. Felsefe, her şeyden önce genel olanı yakalamak için çaba gösterir. Onunla bütünleşmeye çalışır. Halbuki özel (spesifik) bilimler, geniş birtakım genellemeleri önerirlerse de bunları mutlak, şüphesiz hale getiremezler³⁸. Russell'ın bakış açısıyla felsefenin, diğer bilimlerden ayrı bir yapı ve nitelik taşıdığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, bilimlerin her-

³⁴ A. g. e., s. 101

³⁵ A. g. e., s. 101

³⁶ A. g. e., s. 102

³⁷ Russell; *Dünya Görüşüm*, s. 5-6, 12-13

³⁸ Russell; *Felsefede İlimi Metod*, s. 228

hangi bir şekilde ortaya felsefi sonuçlar koyamayacağımı ifade edebiliriz. Bununla birlikte felsefi sonuçlar da, başka bir bilim alanının yok sayılmasına ihtimal verebilecek nitelikte olamazlar. Sözelimi, evrenin geleceği hakkında tahminlerde bulunmak gibi bir şey felsefenin yapacağı iş değildir. Evrende bir ilerleyişin mi ya da bir gerileyişin mi yoksa hep aynı yerde bir duruşun mu olduğu vs. gibi soruların muhatabı filozof değildir. Ayrıca, bunlara cevap vermekte filozofun görevi değildir³⁹. Bu bağlamda Russell, “filozofun gerçek işlevi dünyayı değiştirmek değil, onu anlamaktır”⁴⁰ diyerek filozoflarla, bilimsel çalışma yapanların görev alanlarının ve izlemeleri gereken yöntemlerin birbirlerinden farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Felsefeyi bir bilim olarak algılayan ve o şekilde hareket eden bir filozof olabilmek için özel bir düşünce tarzı ve ilkeli bir tutum gerekmektedir. Her şeyden önce bu kimse de felsefi hakikati tanıma arzusu bulunmalıdır. Bu arzu, tatmin olunması ümidinin görünmediği uzun yıllar boyunca yaşayabilecek kadar kuvvetli olmalıdır⁴¹. Russell’a göre, felsefe yapan ve felsefi yöntemi kullanan herkesin kibirden uzak olması gerekir. Bu bağlamda Russell, “bir sisteme karşı beslenen büyük sevgi ve sistem yapımcılarının bu sevgiye eklenen kibri, felsefe talebelerinin sakınmaya mecbur oldukları tuzaklardır”⁴² diyerek kibrin bir felsefeci için ne kadar olumsuz bir anlam ifade ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Russell, felsefi bir tutum olarak gördüğü ve felsefeyle ilgilenenlerde olması gerekir dediği dürüstlüğüün önemine vurgu yapar. Ona göre, şu veya bu sonucu ortaya koymak veya genellikle hoşça giden, sevilen sonuçların her ne türden olursa olsun bir kanıtını bulmak isteği, açıkça söylemek gerekirse, felsefi dürüstlüğe karşı ciddi bir engel oluşturur⁴³. Buradan da anlaşılacağı gibi dürüstlük, olayların akışının değiştirilmeden olduğu gibi ortaya konulmasıdır. Herhangi bir olayın veya bir kavramın sadece iyi yönleri ele alınıp ortaya konulmamalı, o olay ya da kavram tüm yönleriyle eksiksiz olarak ortaya konulmalıdır. Russell, bu uygulamaya dürüstlük, bu uygulamanın şekline de felsefi yöntem adını verir.

Russell, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, üzerinde ısrarla durduğu ve çok önem verdiği şüpheciliği, felsefede izlenecek olan yöntemin esası olarak kabul etmektedir. Ona göre, üzerimizdeki birtakım alışkanlıklardan kurtulmamız ve bu alışkanlıklar bütünü ortadan kaldırmamız için duyularımızdan, akıldan, ahlaktan vb. her şeyden şüphe etmek için elimizden geleni yapmalıyız. Russell, şüpheciliği bir yöntem olarak benimsemekte ve daha önce de belirttiğimiz gibi, Descartes türü bir yöntemsel şüpheyi tercih etmektedir. Russell’a göre şüphe, sonuçta insanı doğruya ulaştıracak bir basamak olarak görülmektedir. Ona göre, reel ve sürekli bir yöntemsel şüphenin kullanılması bizi, bilgi-

39 A. g. e., s. 228

40 Russell; *Dünya Görüşüm*, s. 9

41 Russell; *Felsefede İlimi Metod*, s. 228

42 A. g. e., s. 229

43 A. g. e., s. 229-230

miz konusunda bir tür alçak gönüllülüğe götürür.

Russell, felsefenin yöntem olarak mantıktan yararlandığını ve mantığın kendi doğrularıyla felsefeye bir araştırma yöntemi sağladığını ifade etmektedir. Russell, özellikle kendi döneminde felsefenin mantık sayesinde, mantığın yöntemlerinin kullanımı sayesinde bilimsel bir kimlik kazandığını, yani bilimsel bir felsefe halini aldığını belirtmektedir⁴⁴. Ancak Russell, burada önemli olan bir noktaya dikkati çekerek şunları söylemektedir: “Metot bakımından yapılabilecek ne varsa yapıldığı zaman öyle bir noktaya ulaşılmış olur ki, bahsin o noktadan daha ilerisine ancak direkt felsefi görüş nüfuz edebilir”⁴⁵. Russell burada, kavrayış yeteneğine verdiği önemi dile getirmektedir. Ona göre, herhangi bir konunun aydınlatılması ya da herhangi bir problemin çözümü noktasında kullanılan yöntemsel teknikler veya arayışlar sonuçsuz kalırsa, bu noktadan sonra devreye kavrayış yeteneği girmektedir ve böylelikle, problemin ya da sorunun çözümünde bu yetenek (kavrayış yeteneği) birebir etkin rol oynamaktadır. Buradaki kavrayış yeteneğini, derinliği olan felsefi görüş şeklinde de düşünebiliriz.

Russell’a göre, şimdiye kadar filozofların elde edebildikleri her şeyi geride bırakan bir mükemmelliği yakın bir gelecekte felsefeye sağlayabilmek için, yani geçmişini aşan eskiden elde edilenlerin hepsini geride bırakıp mükemmel bir gelecek yakalamaya çalışmak için önemli olan şart şudur : Bilim alanında yetişmiş, felsefeye karşı üst düzeyde bir ilgisi olan, geçmişin geleneklerinden kendini kurtarmış olan ve eskileri her fırsatta kopya eden onları taklit eden edebi yöntemlerin yanlış yollarına sapmayan kimselerden oluşmuş bir ekolün meydana getirilmesidir⁴⁶.

Russell, genel anlamda felsefeden beklediği ya da felsefenin neleri ilke edinmesi gerektiği üzerinde durur. Russell’a göre felsefe, temelde bilimsel olmalıdır, ilkelerini dinden veya ahlâktan değil, doğa bilimlerinden yararlanarak çıkarmalıdır⁴⁷. Ona göre, felsefenin bir başka işlevi de, “bize evren hakkında bilgi verir”⁴⁸ olmasıdır.

Russell, filozofun idealinin, bilimsel bir ideal olması gerektiğini belirtir. Filozofun çalışma alanı olarak seçeceği alan, sadece bilimsel sorunlardan oluşmalı, bilimsel sorunlarla sınırlanmalıdır. Filozofun ideali bu anlamda yalnızca bilime giden yolu açmalıdır. Her türlü romantizm, her türlü gizemcilik bu idealden atılmalı ve arındırılmalıdır. Felsefede, düşünsel acılara kahramanca bir çare aramaya değil, her türlü sorunun yorulmadan, sabırla çözümlenip açıklığa kavuşturulmasına çalışılmalıdır⁴⁹.

Russell, içinde yer aldığı ve “Viyana Çevresi” olarak bilinen çevrenin genel düşünce yapısını ortaya koyarken, felsefeyle ilgili bazı önemli noktaları açıklığa kavuşturur.

44 A. g. e., s. 231

45 A. g. e., s. 233-234

46 A. g. e., s. 234-235

47 J. M. Bochenski; *Çağdaş Avrupa Felsefesi* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), İstanbul, 1997, s. 71

48 Ahmet Arslan; *Felsefeye Giriş*, Ankara, 1996, s. 53

49 Bochenski; a. g. e., s. 71-72

Viyana Çevresi ve bu çevrenin önemli bir ismi olan Russell'a göre, felsefenin (daha önce de değindiğimiz gibi) görevi sadece çözümleme yapmaktır. Ona göre felsefe, ikinci basamaktadır. Birinci basamakta bilim doğruları vardır. Birinci basamakta dünyadan söz edilirken, ikinci basamakta (felsefede) ise, onların dünyadan söz edişlerinden söz edilmektedir. Yani, G. Ryle'in söylemiyle felsefe, "söz etmekten söz etmek" olarak görülmektedir⁵⁰.

Russell, idealist felsefeden yeni realizme, oradan da mantıksal atomculuğa yönelmiştir. Bu yönüyle bakıldığında Russell'ın felsefi gelişimi, durağanlığın aksine sürekli değişim ve gelişim içinde olmuştur. Sahip olduğu ilkeler ve savunduğu görüşleri noktasında Russell'ın felsefeyi, bilimden bir alt basamağa yerleştirdiği ve felsefeyi bilimin ortaya koyduğu verilerin yeniden ele alınması ve düşünsel boyutta değerlendirilmesi etkinliği olarak belirlediğini görmekteyiz. Russell'ın, üyesi olduğu "Viyana Çevresi"nin genel ilkesi haline gelen "sadece mantıkçı pozitivism" söylemiyle felsefeye yaklaşmakta olduğunu görmekteyiz. Russell'a göre felsefe, mevcut verilerden ya da bilimin ortaya koymuş olduğu materyallerden faydalanarak kendi yapısını bunun üzerine kurar. Yani, hazır işler ve sonuçta bilimin verilerden yararlanmak durumunda kalır. Ryle'in söylemiyle, "söz etmekten söz etmek" durumuna düşer. Böyle bir belirlemenin, felsefenin, bilimin bir basamağı olduğu izlenimini uyandıracacağı açıktır. Kaldı ki Russell, bu izlenimin açık örneklerini felsefeye bakışını ele aldığımız bu yazımızda bizlere açıkça göstermektedir.

Russell'ın felsefeye bakış açısı ile felsefenin genel yapısı ve niteliği arasında önemli ölçüde farklılıklar söz konusudur. Russell'ın görüşlerinin kendi sistemi içerisinde tutarlılığı, herhangi bir anlamı ve değeri olabilir. Ancak felsefi düşüncenin derinliği ve evrenselliği dikkate alınırsa, Russell'ın felsefeyle ilgili belirlemelerinin, hem felsefi düşünce yapısının özüne hem de felsefi tutuma karşıt olduğu söylenebilir. Bu belirlemeye paralel olarak Russell'ın felsefeyle ilgili görüşleri eleştiri konusu olmuş ve çeşitli şekillerde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, Russell'ın sisteminin temelde eksik olduğu noktasında yoğunlaşmıştır. "Russell'ın atomizminde toplumsal, dinsel ve ahlâksal bir yön yoktur...Öyle görülüyor ki, Wittgenstein olmasaydı Russell'ın mantıksal atomculuğu, bir felsefe öğretisi olarak felsefe tarihine geçemeyeceği gibi, bu kadar etkili de olmayacaktı"⁵¹. Russell, felsefe adı altında ele alınan ve eleştirel bir biçimde sorgulanan birçok problemin aslında felsefenin ilgi alanına girmediğini ve dolayısıyla felsefenin bu anlamda her şeyden söz etmesinin gereksizliğine vurgu yapar. Russell'ın bazı söylemleri onun, felsefeyi yok saymasa bile özünden uzaklaştırdığı ve bilimin bir basamağı şekline dönüştürdüğü savına haklılık kazandıracak niteliktedir. Bu bağlamda ünlü düşünür J. M. Bochenski'de, Russell'ın ve dolayısıyla birçok mantıkçı pozitivist filozofun, felsefeyi

⁵⁰ Bryan Magee; *Yeni Düşün Adamları* (Çev. Mete Tunçay), İstanbul, 1979, s. 182

⁵¹ İhsan Turgut; *B. Russell L. Wittgenstein ve Mantıksal Atomculuk*, İzmir, 1989, s. 47

anlama ve değerlendirme noktasında ciddi yanlışlar yaptıklarını ifade ederek onları eleştirir. Bochenski'ye göre, felsefenin henüz bilimsel sayılmayan her şeyin ortak adı olduğunu ileri süren Russell ve birçok pozitivist filozof, bütünüyle yanlış değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Felsefe, olgunlaşmamış sorunlar deposundan başka bir şey olsa gerek. Elbette zaman zaman bu işlevi de görmüştür, ama ondan çok daha fazla bir şeydir. "Tarihsel olarak bakılırsa felsefe genellikle...ussal, bilimsel bir etkinlik, bir öğreti olmuştur"⁵². Örneğin, ünlü varoluşçu filozof J. P. Sartre, felsefeyi, hep bir öğreti, bir bilim olarak ele almıştır.

Russell, felsefeyi bir şekilde diğer bilimlerle sınırlıyordu. Felsefenin etkinliğini azaltıp onu dar bir çerçeveye sıkıştırarak ve ona ancak bilimin bir alt basamağı olarak hareket imkanı tanyordu. Bu belirleme, felsefenin özüne bütünüyle aykırıdır. "Felsefe belirli anlamda bir evrensel bilimdir, alanı öteki disiplinlerin alanı gibi dar, belirlenmiş bir şeyle sınırlanamaz"⁵³. Bu böyleyse, felsefe başka bilimlerin de uğraştığı nesnelere uğraşiyor olabilir ve gerçekten de uğraşmaktadır. O halde felsefe bu bilimlerden nerede ayrılır. Bu sorunun yanıtı, yöntemleri bakımından olduğu kadar, bakış açılarıyla da birbirlerinden ayrıldıklarıdır. Yöntemleri bakımından, çünkü felsefe birçok bilme yönteminden hiçbirini kullanmayı yasaklamaz. Örneğin, bir fizikçi gibi, her şeyi duyular aracılığı ile gözlenebilen görüngülere götürmekle, yani kendini deneysel-indirgemeci yöntemle sınırlamakla yükümlü değildir; verilmiş olanı içinden kavrama yöntemini ve daha başkalarını da kullanabilir. Diğer taraftan felsefe, başka bilimlerden bakış açısıyla da ayrılır. Çünkü, bir nesneyi ele aldığı anda, ona her zaman ve yalnızca sınırlar açısından, temel görünümünden bakarak bakar. Bu anlamda felsefe, temel bir bilimdir. Öteki bilimlerin durduğu, soru sormayı bırakıp varsayımları kabullendiği yerde, filozof soru sormaya başlar. Bu bağlamda felsefe, köklere gitmesi bakımından aynı zamanda bir kök bilimdir; öteki bilimlerin yeterli gördükleri yerde soru sormaya ve araştırmaya devam etmek istemesi bakımından da ötekilerden daha derindir. Geçmişin en büyük filozoflarınca felsefe böyle görülmüştür. "Felsefe bir bilimdir, dolayısıyla şiir değil, müzik değil, ciddi, sağlam bir araştırmadır. Kapısını hiçbir alana kapamaması, ulaşabildiği her yöntemi kullanması anlamında evrensel bir bilimdir. Sınır sorunlarının, temel sorunlarının bilimidir, dolayısıyla, öteki disiplinlerin varsayımlarıyla yetinmeyen, köklere gidesiye araştırmak isteyen bir kök bilimdir"⁵⁴. Görülüyor ki, Russell'ın felsefeye ilişkin belirlemeleri, felsefenin özü, yöntemi ve felsefi tutum bağlamında birçok filozof tarafından eleştiri konusu yapılmış ve çok ciddi anlamda karşı fikirler geliştirilmiştir. Öte yandan, "bir şeyi hakiki anlamda, bilmek, açıklamak, kavramak, temellendirmek, birbirinden apayrı ve dağınık olarak algılanan şeyleri birbiriyle ilişkileri içinde görmek, yani onları bir "sistem"

⁵² J. M. Bochenski; *Felsefece Düşünmenin Yolları* (Çev. Kurtuluş Dinçer), Ankara, 1996, s. 26

⁵³ A. g. e., s. 29

⁵⁴ A. g. e., s. 30

haline koymak da felsefenin ve filozofun öz varlığı ile ilgili bir niteliktir. Bundan dolayı filozoflar, bilimlerin ötesinde kendileriyle bütünü kavranabileceği esas ideleri ararlar; onlar, teoriler, hipotezler kurarlar, temellendirme ve kanıtlamalarla herhangi bir tarzda bir sistematığe, birlik gösteren bir sınırlandırmaya varmaya çalışırlar⁵⁵. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki, felsefe, Russell'ın belirlemeye çalıştığı gibi, bilimin ardından giden, işlevsel anlamda ikincil konuma indirgenen değil, ona yol gösteren ve birçok düşünüründe üzerinde fikir birliğine vardığı şekliyle bilimden de öte, bütün bilimlere kuşatıcı, onların yapısına birlik getiren ve adeta çatı görevi yapan, evrensel bilgiyi amaç edinen bir alan olma özelliğindedir.

KAYNAKÇA

- 1) ADIVAR, A. Adnan. "Bertrand Russell'a ve Felsefesine Kısa Bir Bakış" (Bertrand Russell'in *Felsefe Meseleleri* adlı eserinin çevirisi içinde), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1963.
- 2) ARSLAN, Ahmet. *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Vadi Yayınları, 1996.
- 3) BOCHENSKİ, J. M. *Çağdaş Avrupa Felsefesi* (Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997.
- 4) BOCHENSKİ, J. M. *Felsefe Düşünmenin Yolları* (Çev. Kurtuluş Dinçer), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- 5) DESCARTES, René. *Metot Üzerine Konuşma* (Çev. K. Sahir Sel), İstanbul, Sosyal Yayınları, 1984.
- 6) GÖKBERK, Macit. *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.
- 7) HEIMSOETH, Heinz. *Felsefenin Temel Disiplinleri* (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986.
- 8) KEKLİK, Nihat. *Felsefenin İlkeleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- 9) MAGGEE, Bryan. *Yeni Düşün Adamları* (Çev. Mete Tunçay), İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979.
- 10) MAYER, Frederick. *Yirminci Asırda Felsefe* (Çev. Vahap Mutal), İstanbul, Dergâh Yayınları, 1992.
- 11) RUSSELL, Bertrand. *Dünya Görüşüm* (Çev. Samih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yayınları, 1977.
- 12) RUSSELL, Bertrand. *Dünyamızın Sorunları* (Çev. S. Eyuboğlu-V. Günyol), İstanbul, Çan Yayınları, 1962.
- 13) RUSSELL, Bertrand. *Felsefede İlmî Metod* (Çev. Hamdi Akverdi), İstanbul, Maarif Vekilliği Neşriyatı, 1940.

⁵⁵ Heimsoeth; a. g. e., s. 20

- 14) RUSSELL, Bertrand. *Felsefe Sorunları* (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), İstanbul, Alaz Yayınları, 1980.
- 15) RUSSELL, Bertrand. *The ABC of Relativity*, London, George Allen-Unwin Ltd., 1958.
- 16) TURGUT, İhsan. *B. Russell L. Wittgenstein ve Mantıksal Atomculuk*, İzmir, Karınca Matbaacılık, 1989.
- 17) WEBER, Alfred. *Felsefe Tarihi* (Çev. H. Vehbi Eralp), İstanbul, Sosyal Yayınları, 1991.

Abstract

Bertrand Russell, one of the most important thinkers of the twentieth century, has a unique position in philosophy by his opinions and determinations within the framework of his philosophical understanding. He is a member of the "Vienna Circle" and he brought a new perspective to philosophy by his "logical positivist" approach which he called "my own philosophy". According to Russell, who view philosophy with respect to logic and science, it was necessary to apply a new technique to philosophy and this was a mathematical logic and science. On the one hand, he indicates the importance of philosophy as a special discipline. On the other hand, however, he reduces its value by viewing it as a subordinate element of science. In this essay, Russell's own ideas about philosophy are studied systematically, and some critical material (the objections that were raised against the opinions held by the thinker) is presented.